

Educar en un món globalitzat

Alan WARD i KOECK

1. La visió de globalització, o l'amenaça del llop

Qualsevol discussió al voltant de la globalització i, sobretot, de la seva acceptació social no pot evitar analitzar les relacions entre aquest fenomen i l'educació. És així per diferents motius, entre els quals es poden destacar els contextos social i cultural de les persones, o també el seu grau de preparació per abordar els aspectes tècnics que comporta la globalització. En tots dos aspectes, és evident que l'educació formal o acadèmica pot tenir un rol a desenvolupar.

El terme *globalització* és una construcció teòrica debatuda i oberta a diferents significats i valoracions (Kellner, 1998). El mateix autor planteja que pugui tenir aspectes relacionats amb l'economia, però també amb la política i amb la cultura. En tot cas, es parteix d'una mateixa base: la constatació de l'increment de contactes entre un indret concret i la societat humana que s'hi ha construït, i altres indrets i els seus habitants i societats. A vegades, es produeix un desplaçament físic de les persones (migració), però en d'altres no és així i els contactes es fan essencialment a través dels circuits econòmics i comercials.

Traslladat al context andorrà, el concepte s'ha pogut valorar des de tots aquests punts de vista. Pel que fa als orígens de les persones que emigren a Andorra, s'ha pogut constatar que "a mesura que s'incrementa l'afluència d'estrangers es diversifica l'origen dels immigrants, amb la disminució consegüent de la proporció dels europeus" (Lluelles et al., p.167). Així, el nostre país s'exposa a influències culturals i socials cada vegada més diverses. D'altra banda, la diversificació econòmica es troba precisament en el nucli del recent debat sobre l'acord d'associació amb Europa. Si aquest acord finalment rep el beneplàcit del poble en forma de referèndum, és evident que a la vegada que s'augmentaria el nombre dels nostres interlocutors econòmics i comercials dins la Unió Europea, de retruc també seria el mateix pel que fa als possibles contactes amb altres actors mundials presents en els diferents països europeus.¹

Per aquests motius, no hi ha dubte que Andorra, des de fa uns anys, es troba ben bé immersa en un procés de globalització que ha tingut efectes econòmics, socials, i àdhuc dins el món de l'educació. A títol il·lustratiu, es pot evocar el nombre d'alumnes de nova incorporació en el sistema educatiu andorrà, per exemple aquells vinguts d'Ucraïna pels motius que es coneixen. Ara bé, l'arribada de noves poblacions no es presenta sense riscos per a les persones que configuren la societat existent. És així pel que fa als llocs de treball que requereixen un nivell menor de preparació acadèmica, i que sovint poden pretendre aspirar a salaris inferiors. És així per dos motius. El primer és que és fàcil que una persona amb un nivell acadèmic baix i amb poca estabilitat laboral al seu país d'origen vegi una ocasió en el fet d'emigrar cap a un altre, i en país de destí es trobarà en competència directa amb treballadors locals en la mateixa circumstància. El segon és que, fins i tot per als *nadius* amb un nivell de preparació acadèmica superior, aquesta preparació pot no resultar suficient per afrontar amb serenitat les obertures successives cap a horitzons més llunyans. Per aquests motius, es pot tenir una impressió que la globalització propicia un augment de les oportunitats per als països en què hi ha un bon nivell educatiu, però redueix les possibilitats per a aquells països en què el nivell educatiu és menor (Stewart, 1996).

En realitat, però, la situació dins un món en què la globalització és present no es pot reduir només a les relacions dins un marc geogràfic estret. La complexitat de les realitats socials d'avui en dia demana a cada individu tenir una capacitat de comunicació en diferents escales: local, nacional, regional, i mundial (Schriewer, 2003). Això significa que, a mesura que augmenten els mitjans tècnics de la comunicació, a vegades sobre llargues distàncies, augmenten les circumstàncies en què les persones hauran de poder comunicar eficaçment amb altres persones tant dins la seva pròpia societat –el veí de baix, o el client del comerç local– com també de societats properes –la majoria dels nostres turistes, que provenen dels estats veïns– però també amb persones originàries d'altres continents –treballadors i clients d'òrgens americans o asiàtics.

Aquest efecte de la globalització es pot ressentir com una imposició per part de l'economia, que demana als individus un esforç suplementari tan sols per quedar-se en la mateixa situació en què es trobava. Per exemple, tal responsable de recanvis d'un concessionari automòbil ara no es pot limitar a tractar amb la central de distribució de peces a Lleida o a Tolosa; a més, haurà de tractar directament amb la casa mare a Hamburg, amb les consegüents dificultats no només lingüístiques sinó també culturals i del tracte humà. Ara, imaginem la seva reacció quan aprèn que el seu taller ara importarà vehicles nous fabricats a la Xina. És clar que aquest augment de la pressió psicològica en un context laboral pot provocar rebuig i resistències.

Les construccions teòriques que mostren un rebuig de la globalització amb l'argument de l'homogeneïtzació se solen basar en el concepte de *sistema món*, o *world-system*. En particular, es considera que la cultura de masses d'origen dels Estats Units mostra una tendència a erosionar i a dissoldre les cultures i tradicions locals (Lingard i Rizvi, 1998). Aquest mateix argument s'ha pogut observar en diversos països europeus, especialment al voltant del Mediterrani, on sovint s'associa amb el fenomen del turisme massiu. Des de les costes del sud de la Península fins a Grècia, els *nadius* solen comentar que tal poble de la costa ara és irreconeixible, transformat en un annex de Nova York o de Düsseldorf on es parla més anglès que la llengua local i se serveixen més *würster* i gerres de cervesa *lager* que especialitats locals

als restaurants. Sens dubte, hi ha un element excessiu en aquest comentari, però ens és fàcil entendre d'on prové.

Sens dubte, l'anàlisi d'aquest tema tampoc pot escapar, en segons quins països, de l'ombra de la colonització i dels primers imperis colonials que tenien una escala veritablement global. En el context acadèmic anglès, per cert, aquest factor és certament present en qualsevol discussió sobre la globalització. Ho és menys en altres països que, possiblement, ens són més propers. Que sigui absent de la discussió no implica, però, que els efectes dels diferents imperis colonials no ens estiguin afectant fins avui en dia.

2. Educar dins i per a la globalització

Una vegada que hem establert que la realitat que ens envolta és la d'un procés de globalització, queda per veure quina pot ser la resposta des del món educatiu. Perquè de ben segur que caldrà una resposta nostra per preparar més bé els nostres alumnes per afrontar una situació de la creixent interconnexió entre països i cultures. Al nostre entendre, la intervenció educativa haurà d'abastar tots aquests aspectes, inclosos tant els comercials com també aquells relacionats amb les relacions socials i humanes. En efecte, no es poden considerar com a contactes aïllats, sinó que participen com a diferents cares d'un procés imbricat.

Una primera reacció ha de ser la clàssica: ensenyar als nostres alumnes les habilitats lingüístiques que s'imposen. Aquesta reflexió ja va ser feta pels nostres avantpassats al seu moment: l'ensenyament de l'anglès, per exemple, va ser una consideració aquí a Andorra ben bé des de final dels anys 60, com el coneixement bàsic de la llengua francesa ho havia estat durant les dues dècades anteriors. De fet, es tractava ni més ni menys que d'adaptar-se a les necessitats dels clients.

Avui en dia, hom podria pensar que amb les joves generacions –nodrides de Netflix i de sèries a internet– aquesta fase està ja superada. I, en efecte, cal dir que els alumnes d'ara tenen un domini de la llengua anglesa superior a aquell dels seus pares. Tot i això, cal matisar aquesta satisfacció amb dues reflexions.

La primera és que tenir un domini d'un cert registre d'anglès, més aviat popular i oral, pot servir dins d'alguns contextos. Però no és suficient a partir del moment en què cal atendre clients o interlocutors amb un cert nivell cultural. Aleshores, les mancances tècniques en la comunicació solen predisposar l'altra part a menystenir o a posar en dubte el nivell professional d'aquell qui no domina els registres més cultes de la llengua. Per consegüent, aquell que no domina del tot la llengua anglesa en tots els seus registres surt amb un desavantatge considerable. Es pot predicar el mateix, amb encara més raó, quan la comunicació es fa no de manera oral sinó per escrit. El domini de la llengua anglesa escrita és, sens dubte, encara més exigent que a la pràctica. Addicionalment, com en tots els idiomes requereix una certa pràctica de la lectura per poder assimilar el vocabulari i les expressions típiques que convé emprar en cada situació. Per aquest motiu, la falta de costum de la lectura que s'observa en una part important dels nostres alumnes pot afectar la seva progressió i domini, no només de la seva pròpia llengua, sinó també de l'anglès.

Una segona reflexió en aquest sentit és que, ben naturalment, no tota la població mundial parla bé la llengua anglesa. En realitat, amb el permís del tòpic que tan sols parlant l'anglès

com a *lingua franca* hom es pot entendre en qualsevol país del món, la realitat és tossuda i la realitat és que aquesta comunicació –entre dues persones que parlin tan sols un cert nivell, possiblement limitat, d’anglès oral– troba de seguida els seus límits. Per poder tenir una millor entesa entre les parts i captar bé aquells detalls que fan que una relació comercial sigui tan sols superficial o pugui ser més profunda i productiva, cal que les dues parts tinguin alguna llengua comuna que totes dues entenen perfectament. Ara bé, en el context actual d’Andorra existeixen ja situacions en què la comunicació entre el nadiu i un interlocutor alemany, rus o xinès arriba de seguida fins als límits pràctics. Malauradament, aquesta immediatesa de la comunicació condiona les relacions comercials que es puguin establir, i resultarà complicat que tinguin vocació a tenir gaire durada.

Davant d’aquesta necessitat d’ensenyar no només els aspectes tècnics de la llengua anglesa, sinó les eines per a una veritable comunicació, caldria –sempre al nostre entendre– tenir present dues consideracions imprescindibles:

- Ensenyar no només la llengua, sinó la llengua i la cultura associada. Aquest procés ha d’incloure tant els aspectes orals, com també la de lectura i en diferents registres.
- Ensenyar no només o principalment la llengua anglesa, sinó deixar un espai per a les altres llengües majoritàries o necessàries des d’un punt de vista estratègic pel país.

El segon gran repte que planteja la globalització dins l’educació són totes aquelles habilitats tècniques de què cal disposar per poder ser eficaç dins l’activitat econòmica. Aquestes inclouen l’ús de totes les tecnologies de la informació que es fan servir correntment avui en dia en un marc empresarial, i possiblement d’altres en el futur. Aquest concepte tampoc no és recent, ans el contrari. Durant els principis dels anys 2000, ja es parlava de la *societat de la informació*, i de com preparar els futurs professionals per poder-hi participar. En aquell moment, possiblement s’estava pensant més aviat en com superar la barrera tecnològica i accedir a tècniques senzilles (accedir a la informació en forma de pàgines web, dialogar a través d’internet, pagar amb el telèfon mòbil; vegeu Olivera, 2007).

A hores d’ara, semblaria que les noves generacions estiguin ja més acostumades a operar en línia, si més no des del punt de vista de les eines tecnològiques. Una de les lliçons de la pandèmia de covid-19 i dels primers temps en què molts ens vam veure abocats –sense massa preparació prèvia– en la docència virtual va ser que en realitat aquesta suposada habilitat gairebé innata dels alumnes moderns és en realitat tan sols una fal·làcia. Molts dels nostres estudiants dominen tan sols aplicacions molt immediates a les xarxes, i en realitat es troben molt perduts quan la tecnologia és més complexa i sobretot quan falla. Això va ser especialment manifest a l’hora de fer les classes per videoconferència, tot i que altres aspectes més sorprenents tocaven habilitats suposadament més senzilles. Per donar-ne dos exemples concrets, hom va poder detectar aleshores –i segueix en l’actualitat– moltes dificultats a l’hora de redactar i enviar un simple correu electrònic, i també per fer servir eines clàssiques d’ofimàtica com ara un tractament de text o un full de càlcul per dur a terme tasques senzilles. Amb això, cal una reflexió que possiblement comença per constatar que, en la majoria dels casos, els alumnes no tenien aquestes capacitats tecnològiques senzillament perquè fins aquell moment no les havien necessitat ni els les havien ensenyat en cap moment. Visiblement, la llegenda del jove savi en coses de les tecnologies de la informació i de la comunicació ja des del seu naixement simplement per haver nascut a l’època del telèfon mòbil és tan sols això, una llegenda.

D'altra banda, els riscos associats a la creixent societat digital són ben reals. La globalització afecta no només les societats i les economies, sinó també la delinqüència. No és un fenomen nou: és probable que sempre hagin existit els delinqüents des de les primeres societats humanes. Però en l'actualitat, són delinqüents que formen part del teixit social i que, per aquesta mateixa raó, coneixen les eines tecnològiques al seu abast i que poden emprar per les seves pròpies finalitats. Això els proporciona l'avantatge considerable de la tecnologia per poder actuar de manera més ràpida, a més distància i amb més intensitat. Per donar-ne un exemple, la famosa *estafa nigeriana* és una tècnica d'enginyeria social que ja va existir a l'època de les cartes amb paper. L'evolució de la tecnologia tan sols ha servit perquè el mitjà emprat hagi passat a ser la màquina de fax, el correu electrònic i –més recentment– el WhatsApp. En cada cas, la dinàmica de base d'aquesta forma d'estafa és la mateixa. Tan sols canvia que els costos econòmics d'emissió per al delinqüent són inferiors o gairebé irrisoris, i que la potencial *clientela* de l'estafa augmenta, a mesura que hom té accés a bases de dades personals més àmplies. Així, per als nostres alumnes els reptes no són només les d'una digitalització inicial, sinó també de gestió dels riscos que es manifesten amb l'ús de les noves eines. Davant d'aquesta constatació, ens cal:

- Ensenyar explícitament les tècniques o habilitats digitals que realment són bàsiques dins del comerç, com ara el correu electrònic, el tractament de textos i l'ús dels fulls de càlcul. Aquest ensenyament de caràcter molt pragmàtic possiblement s'havia anat deixant una mica de banda.
- Ensenyar concretament quins són els perills del món digital hiperconnectat, i com fer-hi front.

Un aspecte col·lateral a un món en què la informació també és globalitzada inclou riscos que es poden resumir com la "sobreabundància d'informació a l'abast de tothom [...] que dificulta el desenvolupament de l'atenció, distreu i impedeix de tenir temps per desenvolupar esperit crític i criteri propi" (Martínez, 2024). Voldríem afegir que aquesta sobreabundància es refereix a informació de qualitat diversa, alguna molt escadussera. Dins d'aquesta cacofonia, la relació entre *senyal* i *soroll* és cada vegada pitjor, tal com diríem els enginyers en telecomunicacions. El repte és cada vegada més gran per destriar les informacions útils de les accessòries o francament nefastes per ser falses o tendencioses.

Des de l'educació, què es pot fer per ajudar a adquirir les habilitats necessàries? Possiblement una part de la resposta pot provenir d'una visió holística del problema, sense centrar-nos tan sols en l'última tecnologia del moment. Amb una mica de distància, s'observa que en realitat darrere dels perills de les noves tecnologies i de les xarxes socials es troben persones humanes. Algunes són benintencionades i altres no en són pas tant. Aleshores, si ensenyem els nostres alumnes a conèixer les persones i a valorar-les, possiblement els estarem donant les armes necessàries per mirar més enllà de les aparences i veure els propòsits autèntics de les diferents intervencions que fan dins el món digital els actors que són els governs, les grans empreses i els particulars.

Així, el nostre objectiu podria ser:

- Ensenyar no només a emprar les eines tecnològiques, sinó a valorar a més les persones o entitats que actuen emprant aquelles eines.

3. Reptes per al futur

Educar dins un context ja fortament globalitzat planteja reptes. Alguns són els mateixos que ja es troben en altres àmbits. D'aquests, el principal és sense dubte la manca de mà d'obra, fenomen que –potser contràriament a les aparences– també es troba dins l'educació. El motiu és doble: té una relació amb la piràmide d'edats de la població, però també amb el nivell de preparació dels joves que surten de les universitats. Fem un cop d'ull a cadascun d'aquests elements.

La reducció de la natalitat a tot Europa, però especialment dins l'àmbit geogràfic mediterrani, ha propiciat la formació d'una piràmide d'edats amb una forta preponderància de les cohorts de més edat i de la reducció corresponent de les franges de menor edat. Això influeix el món educatiu de dues maneres: una és amb la reducció dels efectius d'alumnes, cosa que a Andorra no s'ha notat excessivament encara a causa de l'augment recent de la població a través dels moviments migratoris. Un segon efecte, però, és sobre els efectius de docents. Addicionalment, ens trobem en un context en què la barrera d'entrada a la professió és cada dia més elevat per les exigències de titulació. Alhora, els salaris no han seguit l'evolució del mercat de treball privat i, a més, hi ha un problema de precarització de molts llocs de treball, que es cobreixen a través de mestres i professors interins. Amb tot, la professió ha perdut atractiu per a molts joves formats que, en altres temps, potser hi haurien trobat la seva vocació.

D'altra banda, l'educació requereix no només docents generalistes, sinó a més veritables especialistes. És així sobretot a les secundàries i al batxillerat. Ara bé, els joves que han cursat estudis universitaris dins de certes especialitats com ara les ciències pures o les matemàtiques escassegen. Es planteja, així, la qüestió de com poder assegurar les classes necessàries perquè els nostres alumnes tinguin un nivell adequat per poder prosseguir estudis dins d'aquestes especialitats, sobretot les científiques i tècniques. La demanda de futurs professionals hi és a les empreses; allò que manca són professionals per assegurar la docència ara mateix. A Andorra també es nota aquest efecte, no de la globalització *per se*, però sí de l'evolució de les societats a Europa que durant anys han propiciat que no es valorin les carreres científiques de la manera que potser hauria estat desitjable.

Un segon repte és el coneixement d'altres llocs i situacions entre el professorat. És innegable que els docents, en termes generals, són prou coneixedors d'altres països i les seves cultures corresponents. Aquesta obertura d'esperit es pot veure com a consubstancial de l'ofici. A més, es pot observar entre els professionals més joves, que sovint tenen interessos amb aspectes internacionals i a vegades han viatjat i viscut en entorns culturals diferents. Malauradament, no és encara així pel que fa als programes d'ensenyament que s'han d'impartir, per diversos motius.

Un és, possiblement, perquè a vegades hom hesita abans d'incloure continguts relacionats amb cultures i societats llunyanes. Se sap que la seva recepció per una part de l'alumnat pot resultar difícil: no tothom està preparat –en segons quines edats o bé provinent de segons quins entorns familiars– per abordar situacions o connexions culturals que els resulta alienes. Malauradament, encara existeix una barrera tangible envers la internacionalització, present també en les generacions més joves.

També es pot argumentar que aquests aspectes de cultures llunyanes no sempre es tracten

formalment en els programes, que tenen una tendència a centrar-se en els objectius concrets de cada assignatura i a deixar de banda les transversals. Així, encara que si més no una part del professorat està plenament en condicions de diversificar la seva proposta educativa des del punt de vista de la diversitat cultural, en la realitat no sempre es du a terme de manera efectiva.

Finalment, ens cal parlar de l'impacte de les noves tecnologies i una digitalització ja molt presents en el mercat. Moltes d'aquestes tecnologies no són, en realitat, tan recents i innovadores com podrien semblar. Per donar un exemple, la recent moda de la intel·ligència artificial –quan en realitat s'està parlant sobretot de la combinació de tècniques relacionades amb les xarxes neuronals i els models de llenguatge estesos o Large Language Models– es basa sobre treballs d'investigació que daten dels anys 1960. Fins i tot en aquell moment, s'havien estudiat les seves aplicacions dins el camp de l'educació, per exemple la de Minsky i Papert sobre xarxes neuronals (Minsky and Papert, 1969). Allò que ha canviat sobretot des de l'inici de l'any 2023 és que s'han desenvolupat plataformes digitals que proposen serveis basats en aquestes tecnologies.

En aquest context, convé fer la distinció entre les eines digitals, i la seva aplicació pràctica dins una economia en plena revolució. Addicionalment, hom pot especular a propòsit dels motius pels quals existeixen empreses i en naixen de noves que tenen la missió de fer un ús comercial d'aquestes tecnologies. Es planteja la qüestió de quina manera els docents podem preparar els nostres alumnes per fer un ús ètic i constructiu de les noves eines disponibles, sense caure en la temptació –ni pels docents ni pels alumnes– de fer aquest ús pel sol motiu que són els recursos més recents disponibles, i doncs per força també han de ser el més i millor.

4. Conclusions

Les dificultats i els reptes que planteja el fenomen actual de la globalització es manifesten dins el món educatiu. Es plantegen a través de l'impacte de les noves tecnologies i la digitalització, a les quals hom ja no pot girar l'esquena. Es plantegen pels usos de la tecnologia, que ens apropen cultures, llengües i maneres de fer allunyades de les nostres pròpies, però també pot semblar que posen en perill la nostra identitat perduda dins una mar d'aportacions culturals diverses. No és per res que, des d'Andorra, es té a vegades la impressió de ser ben poca cosa i que, si els mitjans de comunicació digitals o altres posen facilitats als intercanvis culturals, a la vegada plantegen el perill de desaparèixer ofegat entre tanta gent.

Les nostres respostes, des del món educatiu, han de ser diverses. En aquestes breus reflexions s'ha volgut posar l'èmfasi en no tan sols preparar els nostres alumnes per interactuar amb un món globalitzat, aquest món a vegades molt superficial que empra un anglès limitat i de manera forçada per dur a terme tan sols operacions comercials. Aquesta seria la visió de parc d'atraccions mancada d'arrels culturals en què s'està convertint la part més visible de les capitals del turisme mundial. Sens dubte, el lector sabrà imaginar-se en quines grans marques internacionals o no estic pensant. Al contrari, les generacions més joves necessiten conèixer de manera més aprofundida una quantitat més gran de cultures i llengües, per poder dur a terme veritables intercanvis amb persones allunyades geogràficament o culturalment.

Per fer-ho, queda clar que cal apostar per la integració de continguts internacionals en els currículums, i fer-ho de la mà de docents que no només tenen la preparació necessària sinó també la llibertat real d'integrar aquests aspectes dins la seva pràctica educativa. De la mateixa manera, la possibilitat d'accedir a recursos educatius internacionals i de promoció dels intercanvis acadèmics pot ser una gran eina per eixamplar la visió del món que tenen els nostres joves. En això, les noves tecnologies de la comunicació poden mostrar la seva veritable identitat: com la mateixa globalització, tot i tenir una cara fosca innegable, també ens poden permetre establir ponts amb altres països o cultures. Aquestes possibilitats avui són una realitat tangible, en què tan sols hauríem pogut somiar fa unes poques dècades. Aprofitem-les bé: amb coneixement i esperit crític.

Alan Ward i Koeck,
doctor en Societat de la Informació del Coneixement i professor

Referències

- KELLNER, D. (1998). Globalisation and the Postmodern Turn. A: Roland Axtmann, ed., *Globalisation and Europe: Theoretical and Empirical Investigations* (23–42).
- LINGARD, B. AND RIZVI, F. (1998) Globalisation and the Fear of Homogenisation in Education. *Change: Transformation in Education* 1(1): 62–71.
- LLUELLES, M. J. et al. (2010). *Els impactes de la immigració a Andorra*. Ministeri d'Educació i Cultura, Govern d'Andorra. ISBN: 978-99920-0-568-2.
- MARTÍNEZ, M. (2024) Set reptes per educar en valors en la societat digital. *El Diari de l'Educació*, Fundació Periodisme Plural. 23.01.2024. URL: <https://diarieducacio.cat/aprenentatgeservei/2024/01/23/set-reptes-per-educar-en-valors-en-la-societat-digital/> (Data de consulta: 06.07.2024)
- MINSKY, M. PAPERT, S. (1969). *An introduction to computational geometry*. Cambridge TIASS, HIT, 479(480), 104.
- OLIVERA BETRÁN, J. (2007). The Society of Information. Nowadays analysis and challenges. *Apuntes. Educación Física y Deportes*, 87, 3-6.
- SCHRIEWER, J. (2003). Globalisation in Education: Process and discourse. *Policy Futures in Education*, 1(2), 271-283.
- STEWART, F. (1996). Globalisation and education. *Int. J. Educational Development*, Vol. 16, núm. 4, p. 327-333.

Nota

1- Parlem en condicional, ja que en el moment de redactar aquestes línies encara no s'ha celebrat el referèndum sobre aquest tema i no volem prejudicar quin en podria ser el resultat.